

XX зууны монгол яруу найргийн туурвил зүйн шинэтгэл шинж (Д. Нацагдоржийн яруу найргийн жишээн дээр)

**(= Инновационные черты монгольской поэзии
XX в. (на примере поэзии Д. Нацагдоржа))**

*Бигэрмаа Р.*¹

¹ Университет науки и техники, Школа иностранных языков, кафедра азиатских исследований (8-й хороо, Бага тойруу, Сухэ-Баторский район, Улан-Батор, Монголия 14191)
доктор (Ph.D.), старший преподаватель
E-mail: bigermaa@must.edu.mn

© КалмНЦ РАН, 2020

© Бигэрмаа Р., 2020

Аннотация. В данной статье автор рассматривает особенности поэтического творчества классика современной монгольской поэзии XX в. Д. Нацагдоржа. Основная *цель* этой статьи — изучить инновации в творчестве поэта. Автор попытался дать характеристику его поэзии на основе анализа некоторых стихотворений, позволяющих определить такие моменты его поэтического творчества, как сложение основных концепций ритма, стиха и просодии, которые являются основными единицами изучения стихотворных произведений. В произведениях Д. Нацагдоржа, особенно в его стихах, нет фиксированных идей, традиционной письменной формы и стилистического влияния древних письменных произведений, которые оказали незначительное влияние на литературу начала революции. Видно, что он писал свои стихи на литературном языке, стилистике и образах современного монгольского языка, и это сильно отличается от письменного стиля, образа мышления и влияния стилистики классического и устного монгольского языка на нынешних писателей и поэтов. Практически нет ученых, которые изучали бы стихи Д. Нацагдоржа в форме речи, мало исследователей, которые бы давали определение, яв-

ляется ли это произведением или нет. Диалог является важной частью системы художественной литературы, имеет большое значение в решении новых проблем, возникающих по ходу повествования, повышении накала конфликта, смягчении, объединении, правильном выявлении эволюции характера, раскрытии настроения и особенностей поведения персонажа. Другой ключевой особенностью мастерства поэта является то, что он использует диалог, в первую очередь, в стихотворении, уникальным образом выражая общие черты композиции в стихе, и создаст чувственные стихи, связанные с определенными событиями.

Ключевые слова: инновация, традиции, монгольская поэзия, поэма-диалог

Благодарность. Материалы статьи апробированы на Международной научной онлайн-конференции «Монголоведение в начале XXI в.: современное состояние и перспективы развития – II», проведенной при финансовой поддержке РФФИ (проект № 20-09-22004) и частичной поддержке гранта Правительства РФ (№ 075-15-2019-1879).

Для цитирования: Бигэрмаа Р. XX зууны монгол яруу найргийн туурвил зүйн шинэтгэл шинж (Д. Нацагдоржийн яруу найргийн жишээн дээр) (= Инновационные черты монгольской поэзии XX в. (на примере поэзии Д. Нацагдоржа) // Бюллетень Калмыцкого научного центра РАН. 2020. № 3. С. 278–285. (На монг.) DOI: 10.22162/2587-6503-2020-3-15-278-285

UDC 821.512.36

DOI: 10.22162/2587-6503-2020-3-15-278-285

Innovative features of 20th century Mongolian poetry (on the example of the poetry of D. Natsagdorzh)

*Bigermaa R.*¹

¹ University of Science and Technology, School of Foreign Languages, Department of Asian Studies (8th khoroo, Baga toiruu, Sukhe-Bator district, Ulaanbaatar, Mongolia 14191)
Ph.D., Senior lecturer
E-mail: bigermaa@must.edu.mn

Abstract. In this article the author examines the features of the poetry of the classic of contemporary Mongolian poetry of the 20th century D. Natsagdorzh. The main purpose of this article is to point out the innovations in the poet's work. The author tried to characterize his poetry on the basis of an analysis of some poems that will allow to determine such moments of his poetic work as the composition of the basic concepts of rhythm, verse and prosody, which are the main units of the study of poetic works. In the works of D. Natsagdorzh, especially in his poems, there are no fixed ideas, traditional writing and stylistic influence of ancient written works, which had little impact on the literature of the beginning of the revolution time. It can be seen that he wrote his poems in the literary language, style and image of the modern Mongolian language, and this is very different from the written style, way of thinking and the influence of the style of the classical and oral Mongolian language of current writers and poets. There are practically no scholars who would study D. Natsagdorzh's poems in the form of speech, there are few researchers who would determine whether this is a work or not. Dialogue is an important part of the system of fiction and is of great importance in solving new problems arising in the course of the narrative, increasing the intensity of the conflict, softening, uniting, correctly identifying the evolution of character, disclosing the mood and characteristics of the character's behavior. Another key feature of the poet's skill is that he uses dialogue primarily in the poem, expressing the general features of the composition in the verse in a unique way and creates sensual poems associated with certain events.

Keywords: innovation, tradition, Mongolian poetry, dialogue-poem

Acknowledgement. The article was presented at the international scientific online conference "Mongolian Studies at the beginning of the 21st century: Current State and Development Prospects – II", held with the financial support of RFBR (project № 20-09-22004) and partial support of the Russian Government Grant (№ 075-15-2019-1879).

For citation: Bigermaa R. Innovative features of 20th century Mongolian poetry (on the example of the poetry of D. Natsagdorzh). In: *Bulletin of the Kalmyk Scientific Center of the RAS*. 2020. No. 3. Pp. 278–285. (In Mong.) DOI: 10.22162/2587-6503-2020-3-15-278-285

Их зохиолчийн шүлэг найраг олон талтай, бичлэг сэтгэлгээний элдэв хэлбэр, зохиомжийг ашигласан нь түүний уран бүтээлийн нэг гол онцлог нь юм. Алив зохиолчийн бүтээл он цагийг өртөөлж, цаг хугацаа улирахын хэрээр улам үнэ цэнтэй болж, үе үеийн уншигчдын анхаарлыг татсаар байдгийн нэг нууц нь тухайн зохиолчийн авьяас билиг, ур чадвартай шууд холбоотой. Ур чадварын хэр хэмжээг илэрхийлэх нэг чухал нууц нь өөрийн хэлэхийг хүсэж байгаа уран санааг илэрхийлэн дамжуулж чадахуйц ямар нэг үзэгдэл, явдал, дүр байдалд орох, хувилах, сонгох, сонирхолтой бас хачин (парадокс) болгох чадвар юм.

Д. Нацагдоржид эл үйлийг хэрэгжүүлэх хангалттай билиг заяасан нь түүний бүтээлийг үнэ цэнтэй, гайхан бишрэх зүгт хөтөлдөг. Үүний нэг жишээ нь санаанд оромгүй, нүдээр үзэмгүй, гайхан эргэлзэж, уншигч «худал» хэмээн мэтгэхийг хүсэвч, маргах аргагүй үнэнийг илтгэсэн уран сэтгэмжит үл ялиг үйл явдал бүхий мэдрэхүйн шүлгүүд нь хамаарна. Ийм шүлгийн онцлог нь өгүүлэмжийн процесст, түүний доторх нүдээр үзэж, биетээр харж эс болох амилсан уран дүрийг «хачин жигтэй» байдалд бүтээх явдал бөгөөд уншигчийг энэхүү хачин «жигтэй» байдлаараа урхидан, өөрийн уран сайхны бичил ертөнц рүү татан оруулахдаа уншигчаас зөвхөн мэдрэхүй, ондоошуулж төсөөлөхийг шаардан, унших үйлийн явцад вакуум маягийн (энэ дэлхий ертөнцөд үгүй гэмээр) цоо шинэ орон зай, бүтээц рүү шилжин орж, бодот мөн чанарыг сэтгэл хөдлөлөөр таних, улмаар ойлголт руу хөтөлдөг уран сайхны өвөрмөц шийдэл бүхүй бүлэг шүлгүүд юм. Жишээлбэл: «Нянгийн яриа» шүлэг юм.

«Нэгэн хуй салхин дотор» оршин орогнох газаргүй болсон хот газрын «гэдэсний өвчин»-ий нян хотоос хөдөө рүү, харин хөдөөгөөс хот руу «яр өвчний нян» хоёр өөр өөрийн «хуй салхин»-г хөлөглөн эрүүлийг хамгаалахаас амь мултарч, суурьшил сэлгэхээр бачимдан сандралдан явах замд хаа ч юм агаарын нэгээхэн дайдад уулзалдаад тус тус: «хүний цусан дор эм хийж, манийг алаад байх болов» хэмээлдэн ярилцаад «хуй салхин хөлөглөж» (салхи бурд хийх төдийд) хаашаа ч юм, нэг тийш хийсэн одож буй нянууд ил өгүүлэмжтэй, амьшуулсан, ондоошуулсан, эсрэгцүүлсэн,

өгт егөө аястай суртал ухуулгын шүлгээс ур зүйн хувьд их өөр, уншигчаас ойлгохуйг бус мэдрэх, мэдрэхүйгээс танихуй руу татаж дүрсэлсэн арга барил тухайн үеийн төдийгүй найрагчийн бусад шүлгээс онцгой содон туршилт юм. Энэ мэт «өвчний нян» сургууль соёл, олон нийтийн газраар хаа сайгүй хэрэн хэсүүчилж, очсон газар бүртээ урьдчилан сэргийлэх тарилгад нядлагдаж, уг тарилгаас хоцорсон нэгэн галч хүмүүний биед орж өвтгөн байхуйд эрүүлээс хамгаалахынхан очиж, шинжлэн тогтоогоод, урьдчилан сэргийлэх тарилгыг хийн устгаж буй нь нэг л тохиолдол мэт ч шинэ тутам хөгжиж буй шинжлэх ухааны ололт, тухайн цагийн хоцрогдсон буурай нийгмийн байдал, хүн зоны эрүүл мэнд, мэдлэг, соёл боловсролын хэр хэмжээний түгээмэл дүр төрхийг уран төгөлдөр нээсэн нь ойлгож ухаарах үйлээс илүү мэдрч танихуйд чиглүүлснийг харж болно.

Мөн «Цуст байлдаан» (1935), «Дэгжин банди» (1935), «Хайран хамар» (1935), «Нэгэн дусал шүлс» (1935), «Манийг хэн ална» (1935), «Яр янхны шуудан» (1933) зэрэг мэдрэхүй шаардаж, ухаарахуйг хүссэн шүлгүүд хамаарах юм.

Гайхалтай нэг жишээ бол «Гүндэг чавганц, гүрмийн хэнгэрэг» үйл явдалт шүлэг бөгөөд Гүндэг чавганц өвдсөн нь гэдсэн дэх нянгийн хорлол бөгөөд ходоодыг нь шимэн сорж байгаа, нянгуудын баяр цэнгүүн, мөн «Цуст байлдаан» шүлгийн гаднаас хүний биед нэвтэрч халдах өвчний нянг эсэргүүцэн тулалдах цусны бөөмс сөрөн зогсож буй зэрэг өгүүлэмж нь хүний нүдэнд эс үзэгдэх, үйл явдлыг өгүүлэх ч уншигчийн бүхий л мэдрэмж, мэдрэхүй, ой ухаанд шинжлэхүй ухааны нарийн мэдлэгийг түгээхэд нь зохиолчийн эрүүл энх, суртал ухуулга, танин мэдэхүйн чиг зорилгот мэдрэхүйн шүлгийн санг бүрдүүлсэн юм.

Ийн хачин жигтэй дүр, дүрслэл, зөрчлийг сонгож, уншигчдын анхаарлыг татаж, сонирхлыг өдөөхийн зэрэгцээ шүлэгтээ харилцан яриаг сонгосон нь ур чадварын хэр хэмжээг илтгэнэ. Энэ нь XIX зууны дунд үеэс XX зууны эхний 20-30-аад онд монгол уран зохиолын үе хүртэл нэлээд дэлгэрч асан «Үг», «Яриа» зохиолын уламжлалтай олон талаар холбоотой байж мэднэ. Эртний Энэтхэг Төвдийн уран зохиолоос орчуулсан сургаал зохиолын уламжлал,

Дорж мэйрэн, хуульч Сандагийн «Үг», Ишсамбуу Ханбо номун хаан Агваанхайдав нарын яриа зохиол, Бодоо, Навааннамжил, С. Буяннэмэх... нарын бүтээлд ч ийм хэлбэр буюу жанр өргөн дэлгэрсэн явдал нь тухайн үед ард нийтийн олонх нь бичиг үсгийн чадваргүй, суртал гэгээрлийн ажлыг явуулахад ийм жүжигчилсэн аман жигшүүллийн хэлбэр нийцтэй байсантай холбоотой байна.

Эл уламжлал хувьсгалын эхэн үеийн ард иргэдийг гэгээрүүлэх, боловсруулах, суртал ухуулгад зохист тул хувьсгалын эхэн үеийн уран бүтээлчид ч ийм харилцан ярианд суурилсан уран дүр бүхий үргэлжилсэн, шүлэглэсэн «Яриа», «Үг» хэлбэрийн зохиомжийг өргөн хэрэглэж байв.

Иймээс их зохиолчийн суртал ухуулга, эрүүл энхийн шүүмжлэлт суртал ухуулгын сэдэвт шүлгүүдэд харилцан ярианы хэлбэрийг өргөн ашигласан нь цаг үе, нийгмийн байдалтай гүн уялдсан, тохиромжтой арга болж байж. Жишээлбэл: «Нянгийн яриа» шүлэгт ярны нян, хижиг өвчний нянгийн харилцан ярианд өмнөх төрийн үед чөлөөтэй сайхнаар үржиж асан нянгууд энэ засгийн үед хүний цусан дахь эмэнд баригдан үхэж буй тухай өгүүлсэн лүгээ суртал ухуулгын зорилгоор бичсэн, тэгэхдээ уран ёгт санаа болгож нээсэн сонирхолтой судлагдахуун юм.

Тэрчлэн шинэхэн авсан «Опел» дугуйн дээр бөгсөө холбилзуулж яваа хүрээний дэгжин хүүхэн, бохир хар дугуйндаа дүүрэн юм ачсан ажилчин Лувсан хоёрын тухай «Ааль үгүйгээс хамар үгүй» хэмээх үйл явдал бүхий шүлэглэлд тухайн хоёр дүрийн зан төрхийг илрүүлэхийн тулд үйл явдлын дундуур бяцхан харилцан яриаг (жүжиглэл бүхий) оруулж зохиомжилсон нь хоёр баатар өөрсдийн хэл яриагаар тухайн дүрийнхээ зан төрх, байр суурь, зан суртахуун, соёлын хэм хэмжээг илтгэхийн сацуу үзэл бодлоо хамгаалан мэтгэлцэж буй нь хүмүүст буй нийтлэг дутагдлыг шүүмжлэлт өнгө аяс бүхий хэв шинж бүхий дүрээр харуулж, нийгмийн шилжилтийн тухайн цаг үед ард олноо ухааруулан сэнхрүүлэх зорилготой өвөрмөц уран дүр болжээ.

Ажилчин хүн: — «Ааль үгүйгээс хамар үгүй» хэмээвээс

— «За яршиг даа, та юу хэлж байгаа юм буй?»

Хүүе яадаг билээ. Хамар үгүй болбоос харин хэцүү
байгаа,
Үгүй ердөө хүний царай яаж харах билээ хагас дэмий
үг хэлэх юм»

хэмээн «дээгүүр нудчин доогуур чангаана». Нөгөө талаас дэгжин хүүхний аальгүйтэлд дургүйцсэн ажилчин, «хамаа замбараагүй явбал яр өвчинд баригдан, хамаргүй болно» хэмээн анхааруулж буй ажилчны ёгт үнэн үгийг хүүхэн ер ухаж ойлгохгүй байгаа сэтгэл зүйн шинжтэй шийдэл нийгмийн «дүлий байдлын ёгтлол» болно.

Мөн «Гуанзны хүүхэн» (1934) шүлгийн оройн цагаар орос хоолны газарт орохуй өмнөөс хэдэн хүүхэн:

«Хүүе яадаг билээ
Та хаалгаа хаачихъя» хи хи хи хэмээн инээнэ.
«Хүнээс айдаг яасан хүүхнүүд буй» хэмээсэн дор
«Айлгүй яахав, айлгүй яахав» хэмээн инээлдэнэ.
«Хүн хоол идэж байхад Хараад яасан хүн буй»

хэмээн бас өдөж сөдөх аясаар бие биесийг нудчин, дахин «хи хи хи» хэмээлдэн гуанзнаа аальгүйтэх хүүхнүүд, тэнд орж ирсэн залуу эр хоёрын хоорондын холбоог харилцан ярианы хэлбэрээр хэмнэл үүсгэн захируулж шүлгийн хэлбэртэй болгож нийлэгшүүлсэн арга барил нь товчхон өгүүлэмжтэй, шог аяс бүхий шүлэгт зохиолын баатруудын зан төрх, аж төрөх ёсон, соёл суртахууны олон талыг өөр өөр хэлбэршил, зан суртахуун, сэтгэл хөдлөл, аальгүйтлийн янз маяг, эрчим зэргийг тод ялгаруулан, ёгтоор шүүмжилжээ.

Дүгнэлт

Дээрх зүйлүүдээс харахад: Шог хошин зохиолын аяс бүхий яриа шүлгүүд нь өөрийн гэсэн өвөрмөц онцлогтой, баатруудын харилцан яриагаар ардыг соён гэгээрүүлэх, хошигнох шинж чанартай бөгөөд энэ нь орчин цагийн уран зохиолд дахь хүүрнэл, харилцан ярианы элементүүд болон шингэж, уламжлал болон бидэнд иржээ.

Ном зүй

- Бигэрмаа 2020 — *Бигэрмаа Р.* XX зууны яруу найргий шинэтгэл шинж. Улаанбаатар, 2020.
- Галбаатар 2012 — *Галбаатар Д.* Уран зохиол. Онол, түүх, шүүмжлэл. Нэвтэрхий толь. Улаанбаатар, 2012.
- Галбаатар 2001 — *Галбаатар Д.* Монголын уран зохиолын онол, түүхийн зангилаа асуудлууд. Улаанбаатар, 2001. 437 х.
- Монголын уран зохиолын түүх, I. 1985 — Монголын орчин үеийн уран зохиолын түүх. Боть I: 1921–1940. Улаанбаатар, 1985.
- Монголын уран зохиолын дээжис 1997 — Монголын уран зохиолын дээжис. 29 боть. «1920-иод оны уран зохиол». Улаанбаатар, 1997.
- Нацагдорж 2006 — *Нацагдорж Д.* Бүрэн түүвэр. I боть. Улаанбаатар, 2006.
- Цэнд 1972 — *Цэнд Д.* Монголын орчин үеийн уянгын яруу найраг. Улаанбаатар, 1972.
- Энхбаяр 1995 — *Энхбаяр С.* Ирэх урсгал. Улаанбаатар, 1995.